

POZITÍV ÉS NEGATÍV VISSZAJELZÉSEK HALLÁSSÉRÜLTEK INTERNETES BESZÉDFEJLESZTÉSÉBEN

POSITIVE AND NEGATIVE FEEDBACK IN THE INTERNET-BASED SPEECH DEVELOPMENT OF THE HEARING IMPAIRED

ILLÉSNÉ KOVÁCS MÁRIA¹

A fejlett társadalmak egyik fontos értékmérője, hogy milyen módon viszonyulnak az elesettekhez, fogyatékkal élőkhez, hátrányos helyzetűekhez, mindazokhoz, akik segítségre szorulnak a mindennapok során. Közöttük egy jelentős csoport a hallássérülteké, akiknek a kommunikációs akadályozottság a legfőbb nehézségük. A társadalom egészének is érdeke, hogy infokommunikációs akadálymentesítésüket támogassa, hogy a hallássérültek beszédértését és beszédfejlesztését segítse. Ezt a célt szolgálja a Miskolci Egyetem TÁMOP-4.2.2. C-11/1/KONV-2012-0002 azonosító számú, „Alap- és alkalmazott kutatások hallássérültek internetes beszédfejlesztésére és az előrehaladás objektív mérésére” című projektje, amely az internet segítségével nemcsak az iskolai/csoportos fejlesztés számára alkalmas, hanem az önálló gyakorlás, beszédtanulás lehetőségét is megteremti. A projekt a beszédasszisztens, a „beszélő fej” alkalmazásával a siket és nagyothalló személyek számára a sikeres beszédtanulás fontos tényezője lehet. A program megvalósításának módszertani fázisában, a hallássérült gyerekek gyakorlásainak értékelésében, a pozitív és negatív visszajelzések kialakításában és alkalmazásában a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet oktatói és a halló magyar szakos hallgatók is részt vettek. Feladatuk a pozitív és negatív visszajelzések gyűjtése a diáknyelv köréből, azok rendszerezése, alkalmazhatóságának vizsgálata.

Kulcsszavak: hallássérültek, beszédfejlesztés, értékelés, pozitív és negatív visszajelzések

One of the key features of developed societies is their attitude towards people with disabilities and disadvantages, and those who need help in their everyday lives. The hearing impaired, who have difficulties in communication, form a significant group among them. Supporting their information communication accessibility, helping their speech development and improving their speech comprehension are in the interest of the whole society. This goal is set by the project of the University of Miskolc TÁMOP-4.2.2. C-11/1/KONV-2012-0002 entitled *Basic and applied researches for internet-based speech development of hearing impaired people and its objective measurement*. The project is designed to ensure speech development and practice both on the level of groups and individuals via the internet. The speech assistant, called the speaking head, may prove to be an important aid in the successful speech learning of the deaf and hearing impaired. Faculty members and students of the Institute of Hungarian Language and Literature in the University of Miskolc were involved in the methodological phase of the programme, in evaluating hearing impaired children's practices and formulating and applying positive and negative feedback. Their task was to collect and systematize positive and negative responses from students as well as to study the applicability of the data.

Keywords: the hearing impaired, speech development, evaluation, positive and negative feedback

¹ ILLÉSNÉ KOVÁCS MÁRIA
dékán, egyetemi docens
Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
3515 Miskolc-Egyetemváros
illesnekovacs.maria@uni-miskolc.hu

1. A hallássérültek és a kommunikáció

1.1. A hallássérültek

A hallássérültek megnevezés a szakirodalomban gyűjtőfogalomként használatos, ide tartoznak az enyhe fokban nagyothallók, a középsúlyos nagyothallók, a súlyos nagyothallók és a siketek, akiknek hallásküszöbe mindkét fülön 90 dB felett van, azaz gyakorlatilag hangot nem érzékelnek (Györfly–Bödör 1978: 38–42.; Kárpári 2011: 15–16.; Vasák 2005: 20.).

A hallásvesztéssel élők eltérő szociokulturális közegből érkeznek, más-más okok állnak a hallássérülés hátterében, orvosi szempontból is sokféle a sérülés helye, módja, illetve a beszédtanulás idejéhez képest is eltérő a hallássérülés bekövetkezése. A projekt célja az általános beszédfejlesztésre koncentrálni, ily módon senkit nem zár ki az érintettek köréből. A jövőbeni felhasználók vélhetően elsődlegesen a fiatalok köréből fognak kikerülni, akik sikeresen és ügyesen használják az okostelefont, tabletet, laptopot, és az ingyenesen letölthető program segítségével bárhol, bármikor egyéni adottságaiknak megfelelő módon és ütemben gyakorolhatnak.

1.2. Kommunikáció

A halló gyermekek anyanyelv-elsajátítása tudatos tanulás nélkül, a környezetükben élők nyelvhasználatának hatására megy végbe folyamatos artikulációs, szókincsbeli és nyelvhasználati gazdagodás révén. Hallássérültek, különösen teljesen siket gyermekek esetén azonban éppen a beszédtanuláshoz leginkább szükséges érzékelés hiánya miatt nagyon komoly nehézségekbe ütközik az anyanyelv elsajátítása. Nem hallják a környezetükben élők beszédét, mint ahogyan más zajokat sem, nincs mit utánozni a kisgyerekeknek, és nem hallja a saját hangját sem, nincs semmiféle belső kontroll. Kizárólag a környezetükben élők visszajelzésére hagyatkozhatnak a hangképzés gyakorlása során. A külső és a belső hangok hiánya rendkívül megnehezíti a beszédtanulás folyamatát, az ebben való elmaradás pedig a szókincsbővülés tempójának jelentős csökkenését eredményezi. Megfelelő szókincs nélkül az ismeretek elsajátítása szinte lehetetlen. Éppen ezért nagyon fontos a korai felismerés, a fejlesztés elkezdése.

A beszédtanulás a hangképzés elsajátításán alapul, ami a súlyosan nagyothallók és siketek esetén komoly nehézséget jelent. Az artikulációs mozgások, a hangképek látható mozzanatai jelentik a legfőbb támaszt számukra, ez az ún. szájról olvasás.

Azonban a magyar magán- és mássalhangzók zömének képzése a szájüregben belüli artikulációs mozgások révén történik (palatális-veláris magánhangzók, a mássalhangzók képzésének akadályai a nyelv és a szápadlás különböző területei között, hangszalagok rezgése a gégeben stb.). Ezek kívülről nem láthatóak, nem segítenek az elsajátítás, a gyakorlás során. A magánhangzók képzésének néhány mozzanata jól leolvasható szájról is: az ajakkerekítés és az ajakréses képzés látható artikulációs mozgásokat jelent, de a nyelv előre-hátra mozgása, az időtartam már nem olvasható szájról. A mássalhangzók képzése még ennél is kevesebb látható támpontot tud adni a siket és nagyothalló gyerekek számára. A bilabiális mássalhangzók képzésének (*b*, *m*, *p*) akadálymozzanata jól látható, de már a zöngéesség – zöngétlenség, nazális képzés nem. A többi mássalhangzó esetén pedig sem az akadály helye, sem annak minősége nem látható (explozívák képzési helye, spiránsok esetén a rés helye, a tremuláns speciális képzése stb.), így azok elsajátítása, a helyes hangképzés kialakítása látható artikulációs segítség nélkül történik, csupán a visszajelzésekre hagyatkozva, sok-sok gyakorlással. Ennek a problémának a megoldására is vállalkozik a projekt a beszédasszisztens, a transzparens beszélő fej megalkotásával.

Az átlátszó fej révén ugyanis mindazon hangképzési mozzanatok, amelyek a szájüregben belül történnek, láthatóvá válnak, így támpontot adnak a megfelelő artikulációs mozgások kialakításához.

A beszédtanulás és a beszédértés egyaránt fontos előfeltétele a kommunikációs képességek kialakításának. Siketek és nagyothallók esetében az akusztikus csatorna mellett kiemelt jelentőségű a vizualitás. Minél nagyobb mértékű a halláskárosodás, annál inkább támaszkodnak a vizuális jelekre a kommunikáció során (Czap–Pintér 2013: 242). A szájról olvasás, a beszéd értése az artikulációs mozgások figyelése miatt komoly erőfeszítést igényel, és éppen a fent vázolt okok miatt számos félreértést okoz. Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy a siketek közössége gyakran az akusztikus csatornát mellőző vizuális–gesztikuláris jelnyelvet használja a kommunikáció sikere érdekében, a jelnyelvet preferálja a beszélt nyelvvel szemben (Vasák 2005: 22). Siket szülők siket gyermekei pedig első nyelvként sajátítják el, számukra a jelnyelv az anyanyelv. A jelnyelv olyan eszközrendszer, amely a kezek mozgásán alapul, létrehozva egy hallást kiiktató kommunikációs jelrendszert a vizuális csatorna felhasználásával. A 2009. évi CXXV. törvény 2. paragrafus c) bekezdése a következőképpen definiálja a jelnyelvet: „A hallássérült személyek által használt, vizuális nyelvi jelekből álló, saját nyelvtani rendszerrel és szabályokkal rendelkező, Magyarországon kialakult önálló, természetes nyelv.”² A magyar jelnyelv a prelingvális siketek anyanyelve, akiknél a siketség a beszédtanulás előtt alakult ki (Simigné 2012: 38). A jelnyelvi törvény hozzájárult a jelnyelv társadalmi elfogadottságához, elismertségéhez, azonban a törvényben nevesített bilingvális oktatásnak a 2017-től várható bevezetése még számos feladatot ró az érintetteknek. Jelenleg még nem állnak rendelkezésre azok a tanárok (akár siketek, akár hallók), akik nemcsak a jelnyelvet tudják oktatni, hanem a tantárgyakat is jelnyelven. Ennek a módszernek a bevezetése, a jelnyelv iskolai használata a hallássérült és siket gyermekek oktatásának eredményesebbé tételét, tudásuk színvonalának növelését fogja szolgálni (Bodnár–Czap–Pintér 2014; megjelenés alatt).

Biztos, hogy a két nyelv (a hangzó magyar és a jelnyelv) együttes használata sokat segíthet a hallássérült és siket gyermekek oktatásában. A svéd tapasztalatok is ezt támasztják alá (Kárpáti 2011: 30–45). A bilingvális módszer azonban nem jelenti az anyanyelv ismeretének kiváltását, a jelnyelv kizárólagosságát. A társadalom egésze magyarul kommunikál, ezért siket és nagyothalló embertársainknak is célszerű minél jobban megtanulniuk magyarul beszélni, érteni. A jelnyelv ismerete önmagában nem elégséges sem az oktatásban való eredményes részvételhez, sem a munkavállaláshoz, sem a társadalmi létezés többi szegmensében való érvényesüléshez, hisz embertársaink döntő többsége nem ismeri, nem érti a jelnyelvet. Ezért is nagyon fontos, hogy a siket közösség tagjai minél jobban megtanuljanak magyarul (is) kommunikálni, hogy mindannyiunkkal könnyen kapcsolatba kerüljenek, azonos feltételek mellett tudjanak érvényesülni.

2. A beszédasszisztens lényege, működése

A TÁMOP-projekt keretében a Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem oktatói (és két általános iskola) új módszert dolgoznak ki a siketek és nagyothallók beszédfejlesztésére. A módszer lényege, hogy a beszédasszisztens rendszer, azaz a beszélő fej és a hozzá kapcsolódó megjelenítések segítik a hallássérültek beszédfejlesztését, és az önálló gyakorlás lehetőségét is megteremtik (Czap–Pintér 2013: 241). A beszélő fej kidolgozó eredetileg az idegen nyelvek tanulásának támogatására alkották meg a programot, amely

² http://www.jeltolmacs-komarom.hu/sites/all/themes/jeltolmacs/files/pdf/2009_cxxv.pdf

mind emberi hangon, mind szintetizált hangon képes megszólalni. Ez a már meglévő fejlesztés volt az alapja a hallássérültek beszédfejlesztését célzó program kidolgozásának (Bodnár–Czap–Pintér 2014: 25). A beszéd során a hangképző szervek rendkívül gyors mozgást végeznek, egy-egy hang képzésének mozzanata csupán pillanatnyi, ezért nagyon nehéz megragadni, oktatásban alkalmazni egy-egy képzőmozzanatot. A helyes hangképzés kialakításához, gyakoroltatásához azonban szükséges a beszédhangok önálló ejtésének tanulása is. Ez a nehézség komoly kihívást jelent a program alkotói számára. A folyamat lassítása az artikuláció pontosabb megragadása, bemutatása érdekében fontos, ezért a referencia-bemondások fél sebességgel is lejátszhatók. A tempó csökkentése azonban technikai nehézségeket eredményez a szegmentálásban, hangmagasságban, a megfelelő beszédtempó kialakításában. A beszélő fej arca transzparens, láttatja azokat a beszédszervi mozgásokat, amelyeket a valóságban nem tudunk bemutatni, ezzel is segítve a megfelelő képzőmozzanatok kialakítását, a gyakorlást. A magyar nyelv 39 fonémája között sok olyan pár van, amelynek tagjai csupán egyetlen képzési mozzanatban térnek el (zöngés-zöngétlen párok, bilabiális, labiodentális képzés stb.). Ezek azonban önálló fonémák, ezért nagy a tévesztés esélye. Egyetlen képzési sajátosság eltolódása más fonémát eredményez, az pedig más jelentésű szót hoz létre. Hallássérültek esetén ezeknek a hangoknak mind a felismerése, mind a helyes képzése különösen nehéz. Bodnár Ildikó gyűjtéséből származnak a következő, hallássérült gyerekektől származó szóejtési példák: **ablak**: *aplak, abalak*; **asszony**: *aszony, assony, atton, asszon*; **gyerek**: *delek, derek, cserek, dzselek, gyerenk*; **hangya**: *angya, handa, hanigya, hantya, hanna, aggya*. A félreérthetőség, tévesztés, más hangok ejtése gyakori probléma a siket és nagyothalló beszélők esetében. Számukra létfontosságú minden olyan kezdeményezés, módszer, lehetőség, amely érdemben tud segíteni a megfelelő artikulációs mozgások kialakításában, a jobb, érthetőbb beszéd elsajátításában. A „beszélő fej” nem a beszédtanítást szolgálja, feladata az internetes beszédfejlesztés. Az internetes hozzáférésnek köszönhetően bárhol, bármikor gyakorolhatnak vele a felhasználók.

A program az eszközök széles skáláján lesz elérhető: letölthető laptopra, asztali gépre, táblagépre, okostelefonra, bár ez utóbbi esetében csak a száj közvetlen környezetét és mozgását lehet majd látni (Czap–Pintér 2013: 247). A beszédasszisztens-rendszer kialakításának első fázisa az audiovizuális transzkóder kidolgozása volt. Ennek lényege a hangok képi jelekké alakítása. „A jelek négyzetek, melyek mérete hangerő-függő módon kisebb-nagyobb, a frekvencia-összetevő hangmagasságtól függően színekódolt: a mély hangok a nagyobb hullámhosszúságú színek (vörös), a magas hangok a rövid hullámhosszúságú színek (kék)” (Czap–Pintér 2013: 243). A színes mezőkből álló mátrixok a szavak kiejtésével együtt jelennek meg a képernyőn. A következő lépcső a 3000 szavas gyakorlandó anyag összegyűjtése, rendszerezése volt. A szempontok a szófaji és témaköri besoroláson túl az ejtéssel kapcsolatos sajátosságokat – szótagszám, Consonans–Vocalis-képlet, esetleges mássalhangzó-torlódás – is tartalmazzák. Ezt követően született meg a beszédadatbázis helyesen beszélő férfi és női olvasók segítségével (általános iskolások és egyetemi hallgatók részvételével). A program adatbázisát a hangosan, tisztán, mintaszerűen ejtett szavak alkotják.

3. Tanulás, gyakorlás, értékelés, visszajelzés

A beszédfejlesztést szolgáló látható és hallható eszközrendszer kialakítását követően került sor szurdopedagógusok részvételével az iskolai kipróbálásra. A tesztelésben 14 pedagógus vett részt eltérő fejlettségi szinten álló gyerekekkel (Czap–Pintér 2013: 246). A program

lehetőséget biztosít az egyéni fejlesztésre: a pedagógus dönti el, hogy melyik tanulóval mit kíván gyakorolni, illetve korábbi munkamenet és eredmények is rögzíthetők. A gyakorlás során a bemondással együtt megjelenik a szó mátrixos ábrája, és a tanuló követni tudja a transzparens beszélő fejen a hangképző szervek mozgását is. Ily módon komplex ingerek (auditív és vizuális) együttes hatása segíti a beszédgyakorlást. A bemondás fél sebességgel is lejátszható a könnyebb nyomon követés érdekében, és az igényeknek megfelelően ismételhető. A beszédfejlesztés során a tanuló látja a beszélő fej segítségével a hangképzést, látja a mátrixokat, hallja a kiejtett szót, majd ő maga is felolvassa a szót. A program fontos eleme az értékelés, az egyezések és eltérések megjelenítése a prozódia ábráján, a gépi értékelés megjelenítése (Bodnár–Czap–Pintér 2014; megjelenés alatt).

A hallássérült gyermekek beszédfejlesztését iskolás korban szurdopedagógusok végzik. A beszédfejlesztő foglalkozások megkezdése előtt minden tanuló számára egyéni fejlesztési terveket készítenek. „Az egyéni fejlesztési terv a gyermek meglévő képességein és lehetőségein alapuló, egész személyiségére ható tanulási és tanítási folyamat tervezésének dokumentációja.” (Vargáné 2008: 45) Tartalmazza a távlati fejlesztési célokat, a célok elérésének lépéseit és tervezett eszközeit, az eredményesség mérésének módjait és eszközeit is. Az egyéni fejlesztési terv a tanuló életkorához, életviteléhez, mentális és fizikai állapotához alkalmazkodik. Komplex pszichológiai-pedagógiai diagnózis felállításán alapul, melyet szakértői vélemények tesznek lehetővé (Vargáné 2008: 65). Az egyéni fejlesztési terv nemcsak a szurdopedagógus, hanem a tanuló számára is fontos, hiszen ő áll a középpontban, személyre szabottan, egyéni haladási tempóban foglalkoznak vele, és ez komoly motiváló tényező. Ugyancsak ebbe az irányba kell hatnia az értékelésnek, visszajelzésnek is. A tanulói teljesítmény, eredmény értékelése során fontos szempont, hogy önmagához mértnek és pozitív kicsengésűnek kell lennie. Sérült gyermekek esetén külön kiemелendő az értékelés pozitív hangulata, hogy megerősítsen, motiváljon a további gyakorlásra, sikerélményt adjon. A beszédasszisztens-rendszerrel történő beszédfejlesztő foglalkozások középpontjában az artikulációs minta megfigyelése áll, a bemondás után a referencia-éjtéssel való összehasonlításban a tanuló is részt vesz. Minden gyakorló foglalkozás értékeléssel zárul, a teljesítményről a program objektív tájékoztatást nyújt. A százalékos értékelés nagyon fontos része a fejlesztő munkának, azonban gyakori alkalmazás esetén egysíkúvá, unalmassá válhat. A beszélő fejet a gyakorlatban kipróbáló gyerekek szeretik a programot, tetszik nekik az internetes technológia, szívesen tanulnak vele. A tesztelést követően a program minden érintett számára ingyenesen letölthető és hozzáférhető lesz. A fejlesztők célja, hogy ne csak alkalmanként gyakoroljanak vele a felhasználók, hanem folyamatosan, s ezáltal érdemi fejlődést érjenek el. Ezért nagyon fontos része az értékelő fázisnak, hogy a visszajelzések sokfélék, fiatalosak, színesek, ötletesek legyenek. Ennek a munkafolyamatnak a kidolgozásába vontunk be halló magyar szakos hallgatókat a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karáról. A konkrét feladat elvégzésén túl azért is fontos a többségi társadalom fiataljainak, leendő tanároknak a bevonása, hogy érzékenyítsük őket a sajátos nevelési igényű, fogyatékkal élő tanulók problémáira. A hallgatók rövid tájékoztatást kaptak a projektről, majd egy teszt segítségével gyűjtőmunkát végeztek. Az volt a feladatuk, hogy a társaik körében a pozitív és negatív visszajelzésre használatos szavakat, kifejezéseket gyűjtsék össze úgy, hogy a diáknyelvi kifejezések is benne legyenek. A szógyűjtésben 19 magyar szakos hallgató vett részt. Három kérdésből álló teszt segítette munkájukat. 1. *Milyen szavakat, kifejezéseket használsz pozitív visszajelzésre, ha rendkívül elégedett vagy diáktársad teljesítményével?* 2. *Milyen szavakat, kifejezéseket használsz közepes teljesítmény esetén pozitív visszajelzésre?* 3. *Milyen szavakat, kifejezéseket használsz átlagos teljesítmény esetén pozitív*

visszajelzésre? A másik három kérdés a negatív visszajelzések gyűjtését irányította. 1. Milyen szavakat, kifejezéseket használsz negatív visszajelzésre rendkívül gyenge teljesítmény esetén? 2. Milyen szavakat, kifejezéseket használsz negatív visszajelzésre átlagosan gyenge teljesítmény esetén? 3. Milyen szavakat, kifejezéseket használsz negatív visszajelzésre gyenge teljesítmény esetén? A gyűjtés eredményeként 56 szóból álló, pozitív visszajelzésre használható szinonimatar és 33 elemből álló, negatív reflexióra használatos lista állt össze. A gyűjtött elemek mindegyike fellelhető a köznyelvi vagy a diáknyelvi, illetve szlengszótárakban, teljesen új, még nem szótározott előfordulások nincsenek. A hallgatók munkája jóval gazdagabb pozitív visszajelzésre használatos szógyűjteményt eredményezett (A negatív kifejezések mindössze 58%-át teszik ki a pozitívnak). A listák tartalmaznak köznyelvi kifejezéseket (*nagyon jó, megfelelő, világos, elhibázott, rossz*), a választékos nyelvhasználatban előfordulókat (*pompás, pazar*) és az ifjúsági és diáknyelvben használatosakat (*ász, csúcsszuper, fullos, sirály, zsír*). A gyakorisági lista azt mutatja, hogy az egyes szóelőfordulások milyen sűrűn jelentek meg a 19 gyűjtő anyagában. A lista csökkenő sorrendet tartalmaz, az első négy szó mindegyikben előfordult, az utolsó kettő csak néhányban. Az intenzitás-skála összeállítását a gyűjtéshez adott szempontok is indukálták, de ezen túlmenően szóban, közösen is megbeszéltük, hogy melyik kifejezést milyen szituációban, milyen intenzitással használják. Ez különösen a diáknyelvi szavak esetén fontos gyakorlati tudnivaló. A negatív visszajelzésre használatos szavak esetén ugyanígy jártunk el, a gyűjtés alapján elkészült a gyakorisági lista, illetve konzultáció formájában sikerült az intenzitás-skála felállítása is.

Az összegyűjtött pozitív visszajelzések

állati	havaj	nagyszerű	süti(?)
ász	helyes	nyerő	szabályos
bajnok	helyénvaló	okés	szenzációs
baró	helytálló	oltári	szép
cool	jó	pazar	szuper
császár	kajak	penge	tiszta
csodás	kifogástalan	pompás	tök jó
csúcs	király	pontos	tökéletes
csúcsszuper	kitűnő	pöpec	tuti
egész jó	kiváló	príma	ügyes
elsőrangú	klassz	remek	vérprofí
fantasztikus	korrekt	rulez	világos
frankó	megfelelő	sikerés	zseniális
fullos	nagyon jó	sirály	zsír

Gyakorisági lista – pozitív visszajelzések

csúcs	zseniális	okés	csodás
szuper	pazar	jó	frankó
király	penge	cool	nagyon jó
klassz	fantasztikus	csúcsszuper	fullos
tök jó	nyerő	császár	nagyszerű
príma	szenzációs	pöpec	baró
tuti	oltári	remek	pompás

tökéletes	zsír	helytálló	ügyes
állati	korrekt	kajak	megfelelő
kiváló	bajnok	sirály	szabályos
kitűnő	kifogástalan	egész jó	
vérprofi	elsőrangú	havaj	
rulez	helyes	ász	

Pozitív visszajelzések intenzitás-skálája

Legerősebb intenzitású	Erős intenzitású	Átlagos intenzitású
csúcs, csúcsszuper, kiváló, zseniális, prima, pazar, szuper, király, sirály, ász, baró, császár, havaj, vérprofi, oltári, pompás, csodás, fantasztikus, tökéletes, kitűnő, szenzációs	nagyon jó, tök jó, állati, penge, fullos, bajnok, kifogástalan, remek, nagyszerű, elsőrangú	cool, frankó, nyerő, klassz, pöpec, jó, zsír, korrekt, okés, egész jó, ügyes, helyes, kajak, rulez, tuti helytálló, helyénvaló, pontos, megfelelő, helyes, szép, sikeres, tiszta, világos, szabályos

Az összegyűjtött negatív visszajelzések

alkalmatlan	hibás	nem jó	síralmas
béna	hitvány	ócska	súlyos
borzadály	hóka	pocsék	szörnyű
borzalmas	igénytelen	pontatlan	téves
elhibázott	gagy	ramaty	tökéletlen
csapnivaló	gyatra	rossz	tré
félejtős	gyenge	rosszacsk	
használhatatlan	kifogásolható	sikertelen	
helytelen	kritikán aluli	silány	

Gyakorisági lista – negatív visszajelzések

béna	borzalmas	hitvány	alkalmatlan
gagy	ramaty	hibás	helytelen
gyatra	szörnyű	gyenge	pontatlan
borzadály	silány	kritikán aluli	téves
ócska	síralmas	használhatatlan	kifogásolható
tré	pocsék	nem jó	igénytelen
félejtős	rossz	tökéletlen	rosszacsk
súlyos	csapnivaló	sikertelen	hóka

Negatív visszajelzések intenzitás-skálája

Legerősebb intenzitású	Erős intenzitású	Átlagos intenzitású
borzadály, borzalmas, gyatra, pocsek, silány, siralmas, szörnyű	béna, csapnivaló, használhatatlan, hitvány, igénytelen, gagyi, kritikán aluli, ócska, ramaty, sikertelen, súlyos, tökéletlen, tré	alkalmatlan, elhibázott, felejtős, helytelen, hibás, hóka, gyenge, kifogásolható, nem jó, pontatlan, rossz, rosszacska, téves

Az összegyűjtött kifejezéseket, sorrendi és intenzitásbeli besorolást átadtuk a projektben részt vevő kollégáknak, szurdopedagógusoknak gyakorlati felhasználásra. Az ő visszajelzéseik jelentősen szűkítették a skálát. A pozitívak közül a *bajnok, csodás, egész jó, fantasztikus, helyes, kifogástalan, kitűnő, kiváló, klassz, nagyon jó, nagyszerű, pazar, pompás, pontos, prima, remek, szenzációs, szép, szuper, tökéletes, ügyes, zseniális*, a negatívak közül a *felejtős, helytelen, kifogásolható, pontatlan, téves* szavakat tartják a gyakorlatban is megfelelőnek visszajelzések kifejezésére. A jónak tartott pozitív kifejezések széles körben használt szinonimákat, a köznyelvben is elfogadott diáknyelvi szavakat, továbbá néhány választékos nyelvhasználatra jellemző lexémát tartalmaznak. Az elsődlegesen a diáknyelvben használatos kifejezéseket nem preferálják. Nyilván a megfontolások között szerepelt az a tény, hogy a diáknyelv szókinccse gyorsan változik, egy-egy divatos, gyakran használt szó vagy kifejezés gyorsan eltűnhet a nyelvhasználatból, ezért kellő óvatossággal jártak el a válogatás során. Másrészt figyeltek arra is, hogy a beszédtanulást támogató beszédasszisztens-program célcsoportja elsődlegesen, de nem kizárólag a hallássérült fiatalok köre. A szinte csak a diáknyelvben előforduló pozitív vagy negatív kifejezések használata pedig más korosztály esetén meglehetősen szokatlan lenne. A negatív visszajelzésre használt kifejezések válogatását elsődlegesen az a rendkívül fontos módszertani szempont határozta meg, hogy a kritikának is pozitív kicsengésűnek kell lennie, hogy további gyakorlásra motiváljon. Ezért csak néhány kifejezés alkalmas a gyűjtött anyagból a beszédtanulást segítő program számára. Inkább olyan kifejezéseket célszerű alkalmazni, amelyek biztatnak, további munkára ösztönöznek: *próbáld újra, meg ez jobban is, bátrabban, gyakoroljunk még egy kicsit, a következő jobb lesz, ez már jobb volt, ne add fel, az előbb jobb volt, ügyeskedj még, sikerülni fog.*

Összegzés

A TÁMOP-projekt keretében megvalósított beszédasszisztens-program jelentős mértékben hozzájárulhat a hallássérültek beszédfejlesztésének eredményesebbé tételéhez. Módszertani újdonsága, hogy láttatni tudja a beszélőszervek szájüregben belüli működését is a transzparens beszélő fej segítségével, lehetővé téve a megfelelő artikulációs mozgások kialakítását, gyakorlását. A program interaktív, a felhasználó aktív közreműködését kívánja meg, személyre szabott beszédfejlesztést, egyéni tempónak és igényeknek megfelelő gyakorlást, előrehaladást tesz lehetővé. Fontos eleme továbbá az értékelés, visszajelzés szisztémájának kialakítása, amely elsődlegesen az önálló gyakorlást hivatott szolgálni. Technológiai nívója, hogy internetes elérhetősége révén letölthető számos eszközre, így mindenki számára hozzáférhető és alkalmazható lesz. Módszertani és technológiai újdonságai miatt alkalmazása áttörést jelenthet siket és nagyothalló embertársaink kommunikációs készségeinek javításában, ezáltal társadalmi integrációjuk eredményesebbé

tételében. A program célcsoportja a hallássérültek köre, de a későbbiekben nagyon jól használható lehet logopédusok munkájában, beszédhibával küzdők számára is. A különböző hangképzési, ejtési problémák korrigálása során hallók esetén is újdonság a transzparens beszélő fej révén látható helyes artikulációs mozgások követése, a megfelelő hangképzés kialakítása, gyakorlása. A felhasználói kör bővítése elsődlegesen ebben az irányban lehetséges.

A bemutatott kutatómunka a TÁMOP-4.2.2. C-11/1/KONV-2012-0002 jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Irodalom

- BODNÁR Ildikó–CZAP László–PINTÉR Judit 2014. Számítógéppel segített beszédfejlesztés. In: *Modern nyelvoktatás*. XX. évf. 4. sz. 75–86. (Megjelenés alatt.)
- BODNÁR Ildikó–CZAP László–PINTÉR Judit 2013. Kutatási projekt a hallássérültek internetes beszédfejlesztésére. Research Project for the Internet Speech Development of the Hearing Impaired. In: *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények – A Miskolci Egyetem Közleményei Publications of the University of Miskolc*. VIII. évf. 2. sz.
- CZAP László 2013. A beszédasszisztens koncepció. In: *Miskolci Egyetem Közleményei, Multidiszciplináris tudományok*. 3. köt. 1–2. sz. 241–250.
- GYÖRFFY Pál–BÖDÖR Jenő 1978. *Gyógypedagógiai ismeretek a hallási fogyatékosok köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- KÁRPÁTI Zoltán Árpád 2011. *Gondolat – ébresztő! Egy apa feljegyzései a siket gyermekek oktatásáról*. Budapest: Underground Kiadó.
- VARGÁNÉ MEZŐ Lilla (szerk.) 2008. *Fókuszban az egyén – Hogyan készítsünk egyéni fejlesztési tervet?* Budapest: Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány.
- VASÁK Iván 2005. *A világ siket szemmel*. Budapest: Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.
2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról.
Elérhető: http://www.jeltolmacs-komarom.hu/sites/all/themes/jeltolmacs/files/pdf/2009_cxxv.pdf